SLOTREDE JOOP DEN UYL

uitgesproken ter afsluiting van het buitengewoon congres van de PvdA, dat op 27,28 en 29 januari 1977 in de RAI in Amsterdam werd gehouden.

Er zijn veel stemmingen geweest, de mijne heeft er niet onder geleden.
Als je merkt hoe moeilijk het is met twee partijen....Nou, dan denk ik, kun je nagaan hoe moeilijk het was in zo'n vier jaar met vijf.
Maar, partijgenoten, kort. Want ik begrijp, het is laat geworden. Er moeten een paar dingen worden gezegd. Een paar dingen uit - inderdaad -een verhaal van een uur dat ik voor U had willen houden. Niet beklagen dat het kort wordt.
Politiek is er voor mensen
Mensen zijn er niet voor de politiek. Meeregeren moet voor de Partij van de Arbeid betekenen opkomen voor mensen. Hier in ons eigen land. Overal daar waar ze nog altijd leven verdoemd in hongersfeer.
Vier jaar kabinet Den Uyl moet beoordeeld worden op wat het heeft gedaan voor de mensen die er recht op hebben dat we voor ze opkomen. De mensen die werkloos zijn. Invaliden. De gehandicapten. De bejaarden. De mensen die nog elke dag het rotte, zware werk doen. De kleine ondernemers, de boeren en de winkeliers die het constant dreigen af te leggen tegen de concurrentiestrijd van het kapitaalkrachtig grootbedrijf. De mensen, die talloze mensen die ook vandaag nog in ons land slecht wonen in grauwe buurten. De vrouwen. Al die vrouwen die nog elke dag worden gedwongen in die afgeperkte rol die deze maatschappij ze heeft toegedacht.

De maatstaf

En de maatsaf om door te gaan deze jaren was altijd weer of we iets konden bereiken voor die mensen. De mensen die lijden onder de ongelijkheid in onze samenleving. En de toetssteen om door te gaan telkens - en die momenten zijn er veel geweest - dat het kabinet uit elkaar dreigde te spatten. Die momenten waren er. En de toetsteen om door te gaan was altijd of we werkelijk iets voor kwetsbare mensen of groepen tot stand konden brengen. En voor hen herkenbaar blijven. We wilden veel. We wilden, hebben we gezegd, inkomensverschillen verkleinen. Leefmilieu verbeteren. Achterstanden opheffen in het welzijnsbeleid.
In het onderwijs de meest kwetsbaren de beste kansen geven. En, ik zeg het vandaag met overtuiging congres, en we hebben woord gehouden.
Loonsverhogingen in centen in plaats van procenten, bijna twee miljoen ontvangers van sociale uitkeringen die tenminste het netto minimumloon ontvangen. Zij zijn er in deze jaren tot twintig procent reëel, met aftrek van prijsstijgingen, op vooruit gegaan. We hebben de

onderkant opgetild.
We hebben, voorstel Boersma, we hebben de zelfstandigen sinds oktober vorig jaar aanspraak bezorgd op uitkeringen bij invaliditeit. En we hebben voor de kleine zelfstandigen, ik zeg het met overtuiging, in deze vier jaar meer gedaan dan in de tien jaar daarvoor. En we hebben deze jaren 250.000 woningen in het kader van stadsvernieuwing en woningverbetering ingrijpend verbeterd. Omdat er een staatssekretaris was die het land doortrok en daar tekeer ging alsof het zijn eigen huis betrof. Ja, en Wim Duisenberg heeft hem er de centen voor gegeven.
Onderwijs en vorming. Dienstbaar maken aan het verminderen van ongelijkheid.
Extra onderwijzers in de achterstandgebieden. Kleinere klassen. Middelen verschuiven.
Inderdaad, minder voor hoger onderwijs, meer voor basisonderwijs waarop alle kinderen aangewezen zijn. Bibliotheekgelden hebben we afgeschaft. Wim Meijer.
De uitleningen in enkele jaren gestegen tot 150 miljoen uitleningen uit bibliotheken.
Zo'n vijf per.... nee, wat zeg ik, zo'n dertig per huishouden per jaar. Een lezend volkje.
Wie had het er ook al weer over dat mensen zich bewust moesten worden van hun situatie.
Mensen lezen, discussiëren in dit land. Gekeken naar dit leefmilieu. En we hebben strijd gevoerd om iets te bereiken.
Dat Dollard-kanaal binnendijks leggen. Dat natuurgebied behouden, ook al kostte het geld, tijd en inspanning.
De Oosterschelde, ik geef het toe, we hebben het er doodmoeilijk mee gehad. Want het kostte ontzettend veel. En toch, terwille van ons, maar ook van de toekomstige generaties .... openhouden. Daar de golfslag van de zee, daar het milieu in bewaren. Want we werken niet alleen voor vandaag. We werken ook voor de toekomst. Voor het leefmilieu van onze kinderen.
En wat dacht u

Wat dacht u, hoe zou het deze jaren zijn gegaan als u aan die dingen denkt. We hebben vier jaar geleden die moeilijke keus moeten doen, onder een kabinet met Biesheuvel, Schmelzer en Wiegel. Toch eens even goed bedenken als de balans wordt opgemaakt. Even ook, om te vertellen aan al die mensen in het land die op 25 mei moeten gaan beslissen of er opnieuw een progressief kabinet zal zijn. De werkelijkheid zien. De werkelijkheid is dat ook vandaag over dit land de zware slagschaduw valt van een te grote werkloosheid. En mede daardoor ook een bedreiging voor de instandhouding voor onze kostbare sociale voorzieningen.
Het is waar, dat wij die ontwikkelingen in de wereld, de oliecrisis en de economische wereld-crisis in Keerpunt niet hebben voorzien. Het is waar dat we antwoord hebben te geven op nieuwe verhoudingen en nieuwe problemen. En we weten vrijwel zeker dat die chaos en die stagnatie en die terugval in de wereldeconomie nog niet is overwonnen. En dat we blijvend

hebben te rekenen met lagere groei dan we in de vijftiger en zestiger jaren gewend waren. En dat we daaruit konsekwenties hebben te trekken. En we hebben te maken met een doorgaande uitstoot van arbeidskrachten als gevolg van toepassing van nieuwe technieken.
En we hebben er - laten we het eerlijk zeggen - lang niet altijd het juiste, het aangepaste antwoord op. We hebben geen patent-oplossingen op zak. Maar de Partij van de Arbeid weet wel iets. Ze weet dat ze op die vraag als een eerst verantwoordelijke een antwoord geeft en zal geven. We hebben veel gedaan. We hebben aanvullende werken uitgevoerd waardoor tienduizenden mensen in hun eigen regio werk hebben kunnen vinden. Steun gegeven aan sommige bedrijven. De staat is gaan deelnemen in tal van particuliere ondernemingen met zeggenschap. De bestedingen van de burgers en van de overheid zijn op peil gehouden. Maar het is niet voldoende. We hebben na te denken. Nee, we hebben te werken aan het delen van arbeid.
Want we willen voorkomen dat die noodlottige scheiding zich steeds scherper gaat aftekenen tussen hen die wel en hen die niet werken.

Werk

We moeten en zullen harder nadenken over de kwaliteit van het werk. Alleen wanneer er in de arbeid zelf voldoende mogelijkheden worden gegeven tot zelfontplooiing, alleen dan mag men verwachten dat dat opvangnet dat nu door onze sociale voorzieningen wordt gevormd voor tevelen, dat het dan minder zal worden belast. Alleen dan ook, als we kijken naar vermenselijking van het werk, dan ook kunnen we die vergrovende tegenstelling tussen werkenden en niet-werkenden tegengaan.
Maar juist omdat het nodig is, omdat we strukturele veranderingen willen aanbrengen in de manier waarop gewerkt wordt, juist daarom is het noodzakelijk dat de mensen zelf kunnen meespreken. Daarom hebben we steeds gezegd dat de verzelfsstandiging van de ondernemingsraad en de uitbreiding van hun bevoegdheden voorwaarde is voor de bestuurbaarheid van onze samenleving. Juist in een samenleving waarin het uitzicht op materiële vooruitgang zoveel beperkter is geworden. We hebben daarom de Vermogens Aanwas Deling in 1974 toegezegd aan de vakbonden en de werknemers in dit land. En ondanks alle tegenspraken en tegenwerking en niet zonder moeite, ook die toezegging hebben we gestand gedaan. Hij ligt bij de Kamer.
En wij vragen de Kamer zich daarover uit te spreken. Hoe kun je, van werknemers medewerking vragen, juist ais het er opaan komt, als hun werk in geding is en op de tocht staat, als je ze niet laat meeweten en meebeslissen.
Daarom vragen wij nieuwe instrumenten om winst in werk te kunnen omzetten. De wet op de

Investeringsrekening. Men heeft die maatregelen telkens weer trachten af te schilderen als rancuneuze, bedillerige machtsaanspraken van links. Maar ik heb het nooit anders gezien en ik kijk er vandaag niet anders tegen aan, dan dat het daarbij gaat om dwingende minimum-voorwaarden voor het funktioneren van een democratische maatschappij. En daarom heeft het congres terecht uitgesproken dat ze voor ons beslissend zijn voor de vraag of wij kunnen samenwerken met andere politieke krachten in dit land.

Strijd

En dat geldt, congres, temeer omdat we vandaag te maken hebben met een ernstig dreigend arbeidsconflict in ons land. Het congres heeft z'n solidariteit en sympathie uitgesproken met de strijd van de vakbeweging. Ik deel die gevoelens. Juist, omdat we in ons land te maken hebben met een vakbeweging, gelouterd in een strijd van tientallen jaren, die ook vandaag bereid was en is te spreken over het brengen van materiële offers terwille van meer werk.
Een vakbeweging die oog heeft getoond en telkens uitgesproken voor de betekenis van immateriële rechten en bereid is dat mee te laten wegen. Juist zo'n vakbeweging verdient een zorgvuldige behandeling en dat zeg ik tot allen die het aangaat in dit land .
En ik voeg er gelijk aan toe, hoezeer ik vurig hoop, ik voeg er aan toe - en ik zeg dat ook in die verantwoordelijkheid die ik bekleed, dat ik op allen die daartoe kunnen bijdragen, dat ik vurig hoop dat ook waar strijd gestreden wordt en strijd onvermijdelijk is, dat ons land gespaard zal blijven voor langdurige arbeidsconflicten. Want wij weten dat én de strijdenden én allen in dit land ook daarvan de gevolgen van ondervinden.
En de Partij van de Arbeid, juist deze partij, kan vanuit die solidariteit die ze heeft uitgesproken, ook de hoop en die wil onderschrijven. Voldoening soms, over wat de afgelopen werd bereikt. Teleurstelling ook, soms om wat mislukte. Meeregeren schept kansen en betekent mede-plichtigheid. Mag ik het proberen te illustreren met enkele dingen over de grenzen heen.
Voorwaarden voor vrede

We hebben ontspanningspolitiek centraal gezet. Voorwaarden scheppen voor blijvende vrede. En we weten het, kleine veranderingen kunnen soms vanbeslissende betekenins zijn voor oorlog en vrede. Er zijn vandaag weer moeilijkheden, deze week over berlijn. Maar er zijn gelukkig ook de verdragen van Warschau en moskou, dank zij Willy Brand. En zonder die verdragen zou helsinki er niet zijn geweest. Zonder Helsinki niet Belgrado waar we trachten te praten over de toepassing van de afspraken die zijn gemaakt. Blijven werken voor ontspanning. En zonder dit uitzicht op verdere ontspanning zou er ook geen hoop zijn voor hen die in Charta '77 hun geloof en het recht op de vrijheid van eigen leven beleiden.

Nederland heeft zijn rol gespeeld. De dictatuur van Caetano werd gebroken. Guinee-Bissau Angola, Mozambique werden vrij. Zelfstandige staten. Democratie in Griekenland herstelt. Spanje in beweging, in strijd om meer vrijheid. En in die ontwikkelingen heeft Nederland vaak op een bijzondere wijze deel gehad. In dat pleiten om vrijheid hebben we nederlagen geboekt. Protesterend in de ziel geraakt. Toen Allende werd vermoord en over Chili de nacht van de dictatuur kwam. Wij blijven het vrije Chili trouw.
We hebben geprotesteerd toen de executiepeletons in de harde nadagen van het franco-regiem aantraden. Een heel kabinet op het Domplein.... en ik heb er geen spijt van. Wij Nederland, wij veranderen op ons eentje de wereld niet. Maar we hebben wel deel aan noodzakelijke veranderingen. We kunnen ze bevorderen of afremmen. Wij Nederland, één van de negen van europa; één van de rijke landen in de wereld. Wij kunnen invloed uitoefenen op die lange weg naar de bevrijding of naar instandhouding van onderdrukking. Ik weet hoe beperkt de mogelijkheden zijn. Juist internationaal beschouwd. Maar ik weet evenzeer hoeveel waarde die kleine stappen voorwaarts kunnen hebben, in het opkomen voor mensenrechten, in het toelaten van vluchtelingen, in het toewijzen van macht aan de tot voor kort machtelozen in de Derde Wereld.
Het kabinet, dit kabinet, heeft de afgelopen jaren het voortouw gehad bij het werken in de internationale wereld. Voor een nieuwe internationale economische orde. Pronk en Van der Stoel, Duisenberg en Lubbers hebben daar op tal van internationale conferenties het ongeloof, de tegenwerking ook, van grote machtige landen voor getrotseerd en daar voor Nederlandse opvattingen, voor opvattingen van dit kabinet gestaan.
En als het gaat om een hervorming van de onrechtvaardige internationale ordening die geen ordening is, is Nederland een begrip geworden in de wereld. En dat moet zo blijven, ook na 25 mei.

Uitspraak

Ik wil congres, in dit verband er niet omheen, een enkel woord te zeggen over de motie die uw congres gisteren heeft aanvaard, met betrekking tot UCN en de kernenergie. Voor mij makkelijker misschien - meer voor mijzelf dan voor u - behorende tot de oprichters van het Atoombulletin in 1946 in ons land dat zocht naar mogelijkheden tot vreedzaam gebruik van kernenergie. Het is voor mij een beetje een vreemde gewaarwording te moeten bedenken hoe twee decennia lang het geloof heeft bestaan in Oost-Europa, in de Sowjet Unie, in Amerika, in de westerlijke wereld aan de mogelijkheid tot uitbreiding van het vreedzaam gebruik van kernenergie, 500 kerncentrales in aanbouw, of in gebruik. Maar ik weet ook hoe het laatste decennium er een toenemende twijfel is of het een juiste weg is. Twijfel over de afdoende be-

veiliging tegen radio-actief afval. En vooral, twijfel of misbruik voor militaire doeleinden kan worden geweerd.
En laat er geen misverstand zijn. Het is mijn inzicht dat de spreiding van kernwapens één der grootste, wellicht de grootste bedreiging is die de mensheid kent. En dat geen inspanning te groot is om dat gevaar te bezweren
Maar, over de wijze waarop ons land kan bijdragen dat gevaar te bezweren, daarover kan verschil van opvatting bestaan. Dat noopt ons telkens tot een afweging. Een afweging die de afgelopen maanden vele uren van beraad in de ministerraad heeft uitgemaakt. Het is een afweging die telkens opnieuw moet worden verricht. Want het staat niet bij voorbaat vast dat het terugtrekken van de handen de beste bijdrage is om dat noodlottige gevaar te bezweren.
Nu hebt u, congres, een uitspraak gedaan. Het spreekt vanzelf dat de bewindslieden van de Partij van de Arbeid de uitspraak van het congres, het beroep dat u op hen doet, de argumenten die zijn gebezigd, zorgvuldig zullen wegen. Het gaat om zaken van uitermate groot belang. Ik voeg er - en daar heeft u ook recht op - duidelijk aan toe dat de afweging van die bewindslieden tot dusverre een andere is geweest. En dat ook daarin verplichtingen tot afweging besloten liggen, waaraan bewindslieden van de Partij van de Arbeid gehouden zijn. Ik zeg dat niet, congres, omdat ik enig bezwaar zou willen maken tegen de wijze waarop op een insnijdende manier honderden besluiten zijn genomen. En ik weet als iemand die dit lijsttrekkerschap van de partij heeft aanvaard, van mijn partij heeft aanvaard, dat ik daarnaar te luisteren heb. Maar er zijn ook onderscheiden en eigen verantwoordelijkheden. En ik geef' u de soort van afweging aan die aan de orde kan komen en ik zou niet hierover gezwegen willen hebben

Filosofietje

Het is, partijgenoten, niemand ontgaan dat in eigen land en daarbuiten over een breed front de restauratie, het verlangen naar oude verhoudingen zich breed maakt. Het lijkt erop dat velen die bereid waren mee te werken aan vernieuwingen, het welletjes vinden. Er is verzet tegen voortgezette democratisering, tegen verkleining van inkomensverschillen, tegen meebeslissen - bijvoorbeeld over investeringsbeslissingen - tegen meespreken over de werksituatie.
Stelselmatig, ik heb het u al gezegd, wordt de tegenstelling tussen werkenden en hen die uit het arbeidsproces zijn gestoten opgefokt. Loon naar prestatie. Diegenen die wel werken extra belonen, vrijbaan voor de sterken. Dat is de filosofie van de VVD. Ophouden, roept Wiegel, ophouden met die ziekelijke zucht naar inkomensnivellering. Alsof ie er een melaatsheid van op zou lopen.
Ja, en dat zou weer konsekwenties kunnen hebben voor een derde groepering in dit land.

Ophouden, overheidsinvloed moet terug. De weg naar de kameraderie, van de jongens die het gemaakt het moet worden vrijgemaakt voor de jongens die het gaan maken. Dat is immers dat flink, vrij na vrije maatschappij voor de flinke jongens. Dat is het filosofietje wat ons elke dag tegemoet slaat We maken daar front tegen. We zijn overtuigd dat wij internationaal, nationaal, een nieuwe behoeven terwille van het perspectief voor de armsten in de wereld.
De multinationale onderneming onder internationale controle brengen. Prijscompensatie voor armste landen. Zij zijn de verdoemden in honger sfeer. En de uitslag van de verkiezingen zal of Nederland zijn voortrekkersrol verder zal kunnen vervullen. Wij zijn overtuigd dat juist horizon van de welvaartsgroei is ingekrompen, dat het juist daar aankomt op eerlijk delen.
Eerlijk delen terwille van de kwetsbare groepen. Voor hen die uit het arbeidsproces zijn gestoten. Wij verdedigen de uitbouw van het welzijnswerk die deze jaren tot stand is gekomen. En die vaak zo giftig wordt aangevallen. Wij appelleren aan allen die deel hebben aan dit werk. Maar vooral aan al die velen honderdduizenden in ons land die baat hebben van datgene wat in gemeenschapsverband tot ontwikkeling is gekomen om mensen in hun leefsituatie te helpen. Om te beseffen wat voor dit werk op 25 mei op het spel staat. Want dan wordt er meebeslist of er weer gesneden en gekapt gaat worden in CRM op de Vonhoff-manier.
Wisselende gestalte
We weten bij dit alles wel ongeveer wat we van de VVD te verwachten hebben. Maar waar staat het CDA. Ik zie het CDA in wisselende gestalte. Maar de eerste gestalte is die van de ministers van KVP en AR, waarmee deze jaren in het kabinet is samengewerkt. En dan, dat zeg ik u heel duidelijk, ik heb geen aarzeling. Bij alle verschil van inzicht. Bij alle botsingen en conflikten die er zijn geweest.
Bij alle incidentele beleidsdaden, waarbij men over en weer in opstand kan komen, en dat mag over en weer gelden. Dan zeg ik, wij, Partij van de Arbeid, wij hebben met deze bewindslieden samengewerkt.
Wij maken het kabinetsbeleid tot inzet van de verkiezingen. Wij kruipen niet weg voor de verantwoordelijkheid. Ook niet waar we compromissen hebben gesloten. En dan zeg ik, wat die mensen betreft, doorgaan met het beleid.
Ja, er blijven wel vraagjes, dat weet ik ook wel. Maar als je samenwerkt dan heeft iedereen dat recht om vraagjes te stellen, over en weer. Maar er is ook een andere gestalte van het CDA. KVP en AR zijn samen gegaan met de CHU, in het CDA. De CHU die het kabinet heeft achtervolgd. Ook bewindslieden van KVP en AR in dit kabinet. Achtervolgd met emoties, waaruit duidelijk wantrouwen bleek. De CHU die Van Kemenade heeft trechten te raken met de valse beschuldiging dat hij onderwijsvrijheid zou bedreigen. En dat is de man die een proefschrift heeft geschreven over de katholieken en hun onderwijs.
Zelf een katholieke jongen

En mag ik dan vragen, wat heb ik van het CDA met de CHU te verwachten. Want er is nog een derde gestalte van het CDA. Adriessen heeft - men moet het hem nageven - volgehouden en later herhaald, dat hij wilde uitspreken een duidelijke voorkeur te hebben voor voortzetting van samenwerking met de progressieven. Maar het CDA heeft de weg naar de VVD nooit afgesloten. En wat meet men nu in het CDA, mag ik vragen. Waar kiest het voor. Ik herinner me de indringende woorden van de fractievoorzitter van de Anti-Revolutionaire Partij op hun CDA-congres van augustus 1975. Tijd voor christelijke politiek, naar zijn diepste zin verstaan door hongerigen te voeden, door naakten te kleden, de vreemdeling die in de poorten staat binnen te halen als een van ons. Dat betekent politiek vertaald, ontwikkelingshulp vergroten, gemeenschapsvoorzieningen uitbouwen, de arbeid naar vermogen delen.
En meent het CDA dat met de VVD te kunnen doen. Meent het CDA die christelijke politiek met de VVD te kunnen voeren. Dat is de vraag die ik vandaag met alle kracht stel. En die, meen ik, met bescheidenheid, zeker de Partij van de Arbeid mag stellen aan christenen in ons land, aan de kerken.
Wij, Partij van de Arbeid, wij hebben diepgaand de invloed ondergaan van opkomend radikaal christelijk denken over maatschappelijke vraagstukken. In de protestantse en katholieke kerken. We hebben ons ook daardoor laten leren en het heeft ons soms ter voorbeeld gestrekt. Ik denk aan het praktische betoon van solidariteit, van priesters bij de armsten in de armste landen. Ik denk aan de aktie, aan de aktiviteiten voor een nieuwe levensstijl binnen de protestantse kerken. Ik denk aan de pleidooien vanuit de kerk voor de herwaardering van de arbeid. Niet als hoogste norm. De maximale prestatie in betaalde beroepsarbeid. Maar de arbeid waarderen, waar die arbeid dienstverlening is. Die stemmen, congres, die stemmen hebben we ervaren als een echt ethisch ontwaken.
Mag ik vragen, laat het CDA duidelijk maken welk beleid het wil. Wil het steun geven aan broodnodige maatschappelijke hervormingen. Wil het de gelijkwaardigheid van de mensen vergroten.
Wil het ons helpen door te breken, door de muren van verzet tegen een nieuwe samenleving, nationaal en internationaal. Of biedt het een zoete narcose ter bedwelming van maatschappelijke onvrede.
Het is juist vanwege die onduidelijkheid, die onzekerheid van het CDA, dat wij van de kiezers een vertrouwens-uitspraak vragen. Dat wij vragen; stel ons in staat ons beleid voort te zetten in een nieuw kabinet. Juist omdat wij zo onzeker zijn over dat CDA. Juist daarom zijn wij verplicht aan de kiezers de zekerheid te vragen. Zij moeten het ons verschaffen.
Dat is geen arrogantie van de macht, van machthebbers. Dat is aanvaarden dat de macht die je als bestuurder, als regeerder hebt, dat je die ontvangt uit handen van de kiezers.

Eenzaam vak

Partijgenoten, de Partij van de Arbeid draagt een grote verantwoordelijkheid. Soms staat ze - de afgelopen maanden lijkt het - met de rug tegen de muur. Ze kan, dat weten we, alleen macht terwille van de zwakken uitoefenen, als ze eensgezind is. Als de solidariteit die ze bepleit, toegepast wordt in eigen huis. Dat geldt voor mij, voor de bewindslieden, voor het partijbestuur, voor de fracties. Dat geldt voor u, congres. Dat geldt voor de partij. Mag ik uitspreken, namens al die bewindslieden, die drieëneenhalf jaar in dit kabinet gediend hebben en namens Henk Vredeling, die we hebben overgeheveld naar Brussel voor enkele jaren. Dat wij dankbaar zijn dat we de onafgebroken steun hebben gehad van Het partijbestuur, de laatste jaren onder aanvoering van Ien van den Heuvel, vaak zo onverdiend gepakt. Van ons krijgt ze daarvoor dank.
En datzelfde geldt voor Van Thijn en de fractie, maar nou stop ik graag, want De Gaay Fortman, de ouwe, u weet wel, die heeft gezegd wat hem niet bevallen is op het CDA-congres dat was dat Steenkamp en Van Agt elkaar beurtelings stonden op te hemelen. Nou, hier zijn ze voor, nee ..., ik bedoel ... ik maak het niet zo bont. Ook Van Thijn en de fractie en de Eerste Kamerfractie, dank daarvoor.
Maar het meest dit. Kijk, minister zijn, staatssecretaris zijn, is soms een wat, mag ik het zo zeggen, een soms wat eenzaam vak. Als we Irene Vorrink er niet bij hadden, dan hadden we het misschien niet volgehouden. Het is soms een eenzaam vak. Je weet, je moet vaak compromissen sluiten en soms ook dingen doen waarvan je weet dat ze heel moeilijk te begrijpen zijn. En je kunt alleen werken als er dat besef is van herkend te worden, van begrepen te worden. En dat is er zolang je weet door hetzelfde gedreven te zijn. Het gaat om die gedrevenheid. De gedrevenheid om de vernieuwing van de afgelopen jaren, die aanzet heeft gekregen, niet in de steek te laten. De gedrevenheid om het werkt, dat we begonnen zijn, af te maken. De gedrevenheid om telkens weer boven de kantoren en bureaus en de duizend-en-één bepalingen heen de mensen te z>en waarvoor wij wensen te werken, waarvoor wij wensen op te komen.

Solidariteit

En de partij heeft dat zo ontzettend goed begrepen de laatste jaren. Ik dank daar de partij voor. Omdat ik niet een keer deze jaren het gevoel heb gehad; nou, je kunt het wel vergeten, de partij ziet het niet meer zitten. En het was moeilijk. Of het nu ging om de één-procents-operatie of dat het ging om beslissingen over moeilijke zaken. Steeds was er weer die herkenning. Willy Claes, de voorzitter van de Belgische Socialistische Partij, die heeft ons gisteren

voorgehouden hoeveel moeilijker het in veel Europese landen is dan hier. Zijn eigen België niet uitgezonder. De meeste landen meer werkloosheid, meer inflatie, meer politieke crises ook, meer onzekerheid.
Nou, ik heb dat zitten te beluisteren en gedacht, hij maakt het wel iets te mooi en pas op dat we niet in de verleiding komen om ons op de borst te gaan kloppen. Er ontbreekt nog ontzettend veel. We zullen ons werk moeten afmaken. En daarvoor het vertrouwen van de kiezers vragen. Maar partijgenoten, we kunnen dat ook doen met zelfvertrouwen. We hebben vier jaar regerend, risico's gedragen. Fouten gemaakt, zeker. Maar er kan geen twijfel zijn. Ontelbaar velen in dit land verwachten van ons dat we hen over de twijfel en onzekerheid heen helpen, die in de huidige maatschappelijke ontwikkeling besloten ligt. Dat wij hen de garantie bieden van het perspectief van eerlijk delen. Opkomen voor elkaar. De garantie van solidariteit met mensen die in de verdrukking zijn. Wij komen op voor vrijheid. Dat laten we niet aan liberalen over. Want vrijheid betekent de bevrijding bieden aan onderdrukking. En we moeten zien hoeveel onderdrukten er in de wereld zijn. Wij komen op voor gelijkheid. Dat is de zwakken meer kansen geven dan de sterken. Wij komen op voor broederschap. En laten dat niet aan het CDA over.
Want we mogen het oneens zijn. We mogen vier of vijfhonderd keer stemmen. Wij vullen vechten om het juiste beleid. Maar we doen dat omdat we uit de geschiedenis van de arbeidersbeweging, uit de geschiedenis van het socialisme, iets hebben geleerd om in voor- en tegenspoed vast te houden aan die norm. Die norm, die we ook aan de kiezers willen voorleggen. Voor een progressief kabinet. Maar dan ook 'Voorwaarts en niet vergeten, wat maakt ons sterk in de strijd, de solidariteit'.